

Η συνέντευξη ως μέθοδος συλλογής δεδομένων από της σκοπιά της ποιοτικής μεθοδολογίας.

Αντώνης Σαπουντζής, επίκουρος καθηγητής κοινωνικής ψυχολογίας.

Ώρες συνεργασίας: Πέμπτη, Παρασκευή.

E-mail: ansapoun@psed.duth.gr, τηλέφωνο: 2551030087

Ο Comte θεμελίωσε τον θετικισμό το 19ο αιώνα. Κάθε μορφή γνώσης βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία και μπορεί να προχωρήσει μέσω της παρατήρησης και του πειράματος.

Παραδοχές του θετικισμού:

1. οι μεθοδολογικές διαδικασίες των φυσικών επιστημών μπορούν να χρησιμοποιηθούν απευθείας στις κοινωνικές επιστήμες.
2. Τα αποτελέσματα των ερευνών των κοινωνικών επιστημών μπορούν να διατυπωθούν με όρους παράλληλους με αυτούς των θετικών επιστημών.
3. Κάθε μορφή γνήσιας γνώσης βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία και μπορεί να προχωρήσει μέσω της παρατήρησης και του πειράματος.

Οι βασικές υποθέσεις του θετικισμού.

1. Η αντικειμενική γνώση μπορεί να επιτευχθεί από την άμεση εμπειρία ή την παρατήρηση και είναι η μόνη γνώση που είναι διαθέσιμη για την επιστήμη.
Απορρίπτονται οι μη ορατές ή οι θεωρητικές οντότητες.

2. Η επιστήμη διαχωρίζει τα γεγονότα από τις αξίες.

3. Η επιστήμη βασίζεται κυρίως σε ποσοτικά δεδομένα, τα οποία προκύπτουν από τη χρήση αυστηρών κανόνων και διαδικασιών, και διαφέρουν θεμελιωδώς από την κοινή λογική.

4. Όλες οι επιστημονικές προτάσεις θεμελιώνονται σε γεγονότα. Οι υποθέσεις ελέγχονται έναντι αυτών των γεγονότων.
5. Ο σκοπός της επιστήμης είναι η ανάπτυξη καθολικών αιτιατών νόμων. Η αναζήτηση επιστημονικών νόμων ενέχει την ανεύρεση εμπειρικών κανονικοτήτων όπου δύο ή περισσότερα συμβάντα εμφανίζονται μαζί ή σε κάποια μορφή ακολουθίας.
6. Το αίτιο θεμελιώνεται βάση της επίδειξης τέτοιων εμπειρικών κανονικοτήτων ή σταθερών συνδέσεων- και στην πραγματικότητα, αυτό είναι μάλιστα οι αιτιακές σχέσεις.
7. Η ερμηνεία ενός γεγονότος γίνεται απλά συνδέοντας το με ένα γενικό νόμο.
8. Είναι δυνατό να μεταφέρουμε τις υποθέσεις και τις μεθόδους των φυσικών επιστημών από τις φυσικές στις κοινωνικές επιστήμες.

Βασικές αρχές του αντι-θετικιστικού κινήματος.

Τα άτομα έχουν πρόθεση και δημιουργικότητα στη δράση τους, δρουν εσκεμμένα και κατασκευάζουν νοήματα.

Τα άτομα κατασκευάζουν με ενεργό τρόπο τον κοινωνικό τους κόσμο, δεν είναι απλά παθητικοί δέκτες.

Οι κοινωνικές καταστάσεις είναι μεταβαλλόμενες και χαρακτηρίζονται από ρευστότητα.

Τα κοινωνικά γεγονότα και τα άτομα είναι μοναδικά και δεν μπορούν εύκολα να γίνουν γενικεύσεις για αυτά.

Οι αντι-θετικιστές ερευνητές υποστηρίζουν ότι η γνώση για τον κόσμο δεν μπορεί να παραχθεί μέσα από την αντικειμενική παρατήρηση αλλά μέσα από την κατανόηση του νοήματος που απιδιδουν τα άτομα στον κόσμο τους.

Στην ψυχολογία ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις δημιουργικές και ενεργητικές πλευρές του ανθρώπινου όντος.

Τα άτομα δρουν βάση της κατανόησης που έχουν για τον κόσμο και καταστρώνουν στρατηγικές και σχέδια δράσης.

Ο κοινωνικός κόσμος θα πρέπει να μελετάται στην φυσική του κατάσταση χωρίς να γίνεται προσπάθεια χειραγώγησης μεταβλητών.

Τα άτομα ερμηνεύουν γεγονότα και δρουν βάση των ερμηνειών που έχουν για αυτά.

Υπάρχουν πολλές ερμηνείες και προσεγγίσεις στα επιμέρους γεγονότα και στις διάφορες καταστάσεις.

Η πραγματικότητα έχει πολλά στρώματα και είναι περίπλοκη.

Οι διάφορες καταστάσεις πρέπει να ερμηνεύονται μέσα από την οπτική των ατόμων που τις βιώνουν και λιγότερο μέσα από την οπτική του ερευνητή.

Οι απλοϊκές ερμηνείες δεν μπορούν να εξηγήσουν πολύπλοκα κοινωνικά φαινόμενα- οι «γενικές» περιγραφές είναι προτιμότερες.

Η συνέντευξη στην ποιοτική έρευνα.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συνεντεύξεις έναντι του ερωτηματολογίου.

1. Έχει λιγότερες πιθανότητες δημιουργίας παρανοήσεων σε σχέση με το ερωτηματολόγιο.
2. Επιτρέπει στα άτομα να αναπτύξουν περισσότερο τις ιδέες τους.
3. Κάποιοι μπορεί να αρνηθούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις, καθώς πιο δύσκολα διασφαλίζεται η ανωνυμία.
4. Μπορεί να γίνουν συνεντεύξεις και με αναλφάβητους.
 1. Απαιτεί περισσότερο χρόνο και χρήμα.
 2. Δεν είναι αρκετά αξιόπιστη ειδικά όταν εξετάζει ποσοτικά δεδομένα.
 3. Δεν μπορεί να γίνει σε μεγάλο αριθμό ατόμων.
 4. Η επεξεργασία τους είναι πιο περίπλοκη.

Οι συνεντεύξεις μπορεί να είναι δομημένες ή όχι και οι ερωτήσεις τους να είναι κλειστές ή ανοικτές.

Όταν θέλουμε να συλλέξουμε συγκρίσιμα δεδομένα τότε οι συνεντεύξεις μας τείνουν να είναι τυποποιημένες και ποσοτικές.

Όταν θέλουμε να εξετάσουμε πιο εξατομικευμένες πληροφορίες τότε η συνέντευξη θα είναι λιγότερο αυστηρά δομημένη και οι ερωτήσεις ανοικτές.

Τέσσερα συνεχή που σκιαγραφούν τέσσερις διαφορετικούς τρόπους κατανόησης των συνεντεύξεων.

1. Ποσοτικά- Ποιοτικά δεδομένα.

2. Κλειστές- ανοικτές ερωτήσεις.

3. Ομαδοποίηση και κωδικοποίηση των απαντήσεων- αποτύπωση της μοναδικότητας της κοινωνικής συνθήκης της συνέντευξης.

4. Επισημότητα, ακρίβεια- ευελιξία, ανεπίσημη συνθήκη.

Βασικά χαρακτηριστικά των ποιοτικών συνεντεύξεων: Κοσμοθεωρία, νόημα, ποιοτική, περιγραφική.

Δομημένες συνεντεύξεις: το περιεχόμενο τους και οι διαδικασίες τους είναι εκ των προτέρων καθορισμένες.

Η μη δομημένη συνέντευξη έχει μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας και επιτρέπει στον ερευνητή να έχει μεγαλύτερη ελευθερία.

Είδη συνεντεύξεων

Ατομική συνέντευξη: Συνθήκη ένας με έναν. Ο συνεντευκτής είναι υπεύθυνος για τη διαξέγωση της συνέντευξης καθορίζοντας το γενικό πλαίσιο. Συνήθως υπάρχει ένα πλάνο συνέντευξης.

Ομαδική συνέντευξη: συνέντευξη με περισσότερα του ενός άτομα. Πάλι βασικό ρόλο παίζει ο συνεντευκτής.

Ομάδες εστίασης: Ομάδα συμμετεχόντων οι οποίοι συζητούν μεταξύ τους το θέμα που εισάγεται από τον διευκολυντή (facilitator). Ο διευκολυντής δεν έχει ιδιαίτερα παρεμβατικό ρόλο στη συζήτηση, ενώ μπορεί να μην υπάρχει και η συζήτηση να διεξάγεται από την ομάδα μόνη της.

Μη κατευθυντική συνέντευξη: Η μη κατευθυνόμενη συνέντευξη αναπτύχθηκε στους κόλπους της ψυχιατρικής και βασίζεται στην πρωτοποριακή δουλειά του Freud. Στις συνεντεύξεις αυτές υπεύθυνος για την έναρξη και την πορεία τους είναι το άτομο που προσέρχεται στον θεραπευτή. Στόχος είναι να επιτευχθεί η αυτογνωσία του ατόμου και μέσω αυτής η αλλαγή της συμπεριφοράς.

Η ποιοτική συνέντευξη.

Οι συνεντεύξεις δεν αποτελούν απλά μεθόδους συλλογής πληροφοριών, αλλά αποτελούν κοινωνικά «επεισόδια» μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων.

Βασική παραδοχή είναι ότι τα δεδομένα κατασκευάζονται από κοινού με τον συνεντευξιαζόμενο.

Διεξαγωγή της συνέντευξης.

Πρέπει να ενημερώνουμε το άτομο για το σκοπό της συνέντευξης και να τον κάνουμε να αισθανθεί άνετα. Ενημερώνουμε για το πόση ώρα θα χρειαστούμε από το χρόνο του/της και το αν θα μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη.

Η συνέντευξη είναι αλληλεπίδραση με ένα άλλο άτομο και όχι απλά μια διαδικασία συλλογής δεδομένων. Ο συνεντευκτής θα πρέπει να έχει την ικανότητα να κάνει το άτομο να αισθάνεται άνετα ώστε να μιλά ελεύθερα.

Η δεοντολογία της συνέντευξης θα πρέπει να είναι κάτι που ο ερευνητής λαμβάνει πάντα υπόψη του όταν διεξάγει την συνέντευξη.

Η αναστοχαστικότητα είναι ένα βασικό στοιχείο της συνέντευξης. Ο συνεντευκτής θα πρέπει να αναλογίζεται το «τι κάνει» μέσα στη συνέντευξη.

Στόχος αυτού του είδους της συνέντευξης είναι να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα κατανοούν τον κόσμο τους.

Το ζήτημα της αλήθειας: Μας λένε αλήθεια οι συμμετέχοντες; Μας ενδιαφέρει; Δεν μπορούμε να το γνωρίζουμε. Πολλοί υποστηρίζουν ότι δε μας ενδιαφέρει αλλά αυτό που έχει σημασία είναι ο τρόπος κατασκευής του κόσμου και της αλήθειας.

Το ζήτημα του δείγματος: Το είδος των συνεντευξιαζόμενων εξαρτάται από το βασικό μας ερώτημα. Το μέγεθος του δεν μπορεί να είναι πολύ μεγάλο καθώς δεν μπορούμε να πάρουμε εύκολα μεγάλο αριθμό συνεντεύξεων. Το μέγεθος του δείγματος εξαρτάται από το ερώτημα αλλά και τη θεωρητική προσέγγιση που ακολουθούμε.

Χώρος της συνέντευξης. Καλό είναι ο χώρος να είναι κλειστός ώστε να μπορεί να γίνει καταγραφή χωρίς παρεμβολές και αν η συζήτηση αφορά ευαίσθητα θέματα να μην μπορούν περαστικοί να ακούσουν.

Πότε σταματάμε τις συνεντεύξεις: Οι συνεντεύξεις σταματούν όταν επέλθει αυτό που ονομάζεται «πληροφοριακός κορεσμός»: τα ίδια θέματα αρχίζουν να επαναλαμβάνονται στις συνεντεύξεις.

Η καταγραφή καλό είναι να γίνει με κάποιο τεχνολογικό μέσο ώστε και να μη χάνονται πληροφορίες αλλά και να μη σημειώνει κανείς όταν ο άλλος του μιλάει.

Υ.Γ. Βεβαιωνόμαστε ότι ο εξοπλισμός μας λειτουργεί καλά πριν από κάθε συνέντευξη και έχουμε πάντα εφεδρικές μπαταρίες.

Το ζήτημα της αυτο-παρουσίασης και της απόστασης που δημιουργούμε από το συνεντευξιαζόμενο.

Τα ρούχα, ο τρόπος ομιλίας, το χρώμα του δέρματος, η προφορά μας κ.α. μπορεί να παίξουν βασικό ρόλο στο πως θα μας αντιμετωπίσει ο συνεντευξιαζόμενος.

Πως θέτουμε τις ερωτήσεις;

Οι μεγάλες ερωτήσεις (Big Q questions): είναι οι ερωτήσεις που συνδέουν τη θεωρία και την επιστήμη μας με αυτό το οποίο διερευνούμε.

Οι μικρές ερωτήσεις (little q) είναι οι ερωτήσεις που κάνουμε για να ειδικεύσουμε το θέμα και να κάνουμε τους συμμετέχοντες να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους.

Σημαντικό είναι το ως ξεκινάμε τη συζήτηση και πως πλαισιώνουμε το θέμα μας. Πολλές φορές είναι καλό να ακολουθούμε το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι συμμετέχοντες.

Η συζήτηση που γίνεται στην αρχή μπορεί να μην άπτεται άμεσα του θέματος αλλά βοηθάει να σπάσει ο πάγος.

Ο ερευνητής θα πρέπει να μπορεί να διαβάζει και τα μη λεκτικά σημάδια και να παρακολουθεί ενεργά τη συνέντευξη.

Ο συνεντευκτής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τη δυναμική της κατάστασης.

Όταν ο συνεντευκτής είναι αρκετά καθοδηγητικός βοηθά στην κωδικοποίηση των δεδομένων αλλά μπορεί να περιορίζει τον πλούτο της συνέντευξης.

Η γλώσσα του ερευνητή θα πρέπει να είναι απλή και να μη χρησιμοποιεί δύσκολη ή εξειδικευμένη ορολογία.

Οι ευκολότερες και λιγότερο «απειλητικές» ερωτήσεις θα είναι καλό να βρίσκονται στην αρχή της συνέντευξης ώστε να προλάβει να καλλιεργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης μπορούμε να ζητήσουμε διευκρινήσεις αν θεωρήσουμε ότι έχει σημασία να εμβαθύνουμε σε κάτι που μας λέει ο συμμετέχων. Το πως θα το κάνουμε εξαρτάται από την πορεία της συζήτησης.

Παράλληλα δε θα πρέπει να διακόπτουμε συχνά το συνεντευξιαζόμενο καθώς έτσι χάνεται ο ειρμός αλλά παράλληλα φαίνεται ότι μπορεί να μην ενδιαφερόμαστε για αυτά που λέγονται.

Εμφατική απάντηση (emphatic response). Δείχνουμε ότι έχουμε κατανοήσει τόσο γνωστικά όσο και συναισθηματικά αυτά που έχουν λεχθεί. Αυτό μπορεί να γίνει με τη σύνοψη, τη παράφραση ή την αντανάκλαση.

Ερχόμαστε σε αντιπαράθεση ή υποδεικνύουμε στους συμμετέχοντες τις αντιφάσεις τους ή απλά το βουλώνουμε?

Το ζήτημα της μεταγραφής ή απομαγνητοφώνησης.

Μετά το πέρας των συνεντεύξεων μετατρέπουμε τις συνεντεύξεις από προφορικό σε γραπτό λόγο για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην ανάλυση.

Ανάλογα με το είδος των δεδομένων που θα αναλύσουμε και το είδος της ανάλυσης που θα ακολουθήσουμε καταγράφουμε πιθανώς και παραγλωσσικά στοιχεία.

Η καταγραφή των παραγλωσσικών στοιχείων γίνεται με το σύστημα Jefferson.

Το στάδιο αυτό είναι το πιο χρονοβόρο της έρευνας. Μια απλή μεταγραφή σημαίνει μια αναλογία προφορικού λόγου προς γραπτό 1:8 ενώ αν καταγράφονται και παραγλωσσικά στοιχεία με το σύστημα Jefferson μπορεί να πάρει και 1:12

Π1: Διασκορπισμένοι υπάρχουνε. Αλλά υπάρχουν και συγκεκριμένα μαγαζιά που πάνε ..ξαδέλφια, οικογένειες, δηλαδή, φίλοι που δύσκολα να πάει ένας άνθρωπος, ας πούμε, πολίτης της Σταυρούπολης έτσι για να πάει να πιει ένα καφέ ή ένα ποτό.

Ε2: Άρα, οι ντόπιοι δεν προτιμούν αυτούς τους χώρους. Έτσι;

Π2: Εγώ περισσότερο, ξέρεις τι, ξέρω εεε υπαίθριους χώρους. Όχι τόσο πολύ μαγαζιά.

Π1: Θυμάστε λίγο το '70, το εξήντατόσο ή το '70 πολλοί Έλληνες που είχαν φύγει μετανάστες Γερμανία, Σουηδία. Δεν υπήρχαν τέτοια φαινόμενα νομίζω. Γιατί ούτε υπήρχαν.. ούτε υπήρχαν ευνοϊκές συνθήκες για αυτούς ούτε προγράμματα υπήρχαν τότε για να πάνε, γιατί ξέρω από προσωπική εμπειρία και ο άνδρας μου, δηλαδή, μεγάλωσε στο εξωτερικό, βλέπω τα πεθερικά μου και τους παππούδες όλους, πήγαν εκεί, ότι μπορούσαν κάνανε. Τους πήραν σύμφωνα με τις συνθήκες που υπήρχαν τότε. Δηλαδή, δεν ήταν κάτι διαφορετικό, ούτε τους έδωσαν ευνοϊκά δάνεια, ούτε σπίτια. Αυτό ήταν πολύ πιο καλό νομίζω.

Ε2: (δεν ακούγεται)

Π1: Δηλαδή μιλούσαν...

Ε2: .. τα δάνεια αυτά έχουν δοθεί σε μια ειδική ομάδα μεταναστών, ας πούμε, που..

Π1: Και ποια είναι η ειδική ομάδα; Και που ξέρω εγώ ποια είναι η ειδική ομάδα.

Ε2: Στους παλιννοστούντες, ίσως.

Π1: Στους παλιννοστούντες. Γιατί εμείς τι ήμασταν, δεν ήμασταν μετανάστες στη Γερμανία, όταν φύγαμε το '70; Σε μας γιατί δε δόθηκαν;

Ε: Υπάρχει, δηλαδή, κάποια γκετοποίηση από εκείνους;

Π: Όχι, όχι. Εδώ στο κέντρο όχι. Λίγοι είναι.. Η Σταυρούπολη, έχει δυο.. μια περιοχή κυρίως που υπάρχουν, τη Νικόπολη, όπου κυρίως εγκαταστάθηκαν με το που ήρθαν αυτοί.

Ε: Ποιες ομοιότητες και διαφορές, βλέπετε εσείς, να υπάρχουν με τους ντόπιους κατοίκους;

Π: Δεν ξέρω, δεν ξέρω.. Δεν το μελέτησα πολύ για δω. Αυτό που βλέπουμε ως εικόνα. Αυτό που βλέπουμε ως εικόνα, αυτό που βλέπουμε ως εικόνα λοιπόν, είναι ότι αυτοί μένουν, εκεί που πήγαν έμειναν.

Μ: Αυτός ο νόμος (.)για να: απευθυνθώ και στο: Θόδωρο >αλλά το συζητάμε όλοι μαζί< αυτός ο νόμος που πέρασε ο: ο ο νόμος Ραγκούση που πέρασε το 2012 <που ήταν η πρώτη αναθεώρηση του τι είναι έλληνας> που έλεγε ότι: >κάποια από τα πράγματα που λέει< ότι αν ένα παιδί γεννηθεί εδώ και: ένας από τους δυο γογονείς του είναι έλληνας (.) τότε μπορεί να πάρει την ελληνική ιθαγένεια (.) εαν δεν είναι κανένας από τους γονείς του αλλά: τελειώσει με επιτυχία το δημοτικό (.) τα έξι χρόνια υποχρεωτικά (.) μπορεί να πάρει την ιθαγένεια ε: εαν δεν είναι κανείς από τους γονείς του αλλά οι γονείς του έχουν μείνει πέντε χρόνια μόνιμα (.) συνεχόμενα νόμιμα (.) το παιδί που γεννιέται εδώ μπορεί να πάρει την ιθαγένεια (..) >και για αυτόν που δεν έχει γεννηθεί εδώ< και έχει έρθει αν έχει μείνει επτά συν συνεχόμενα χρόνια στην Ελλάδα <νόμιμα και συνεχόμενα> μπορεί να κάνει αίτηση >αυτός ήταν ο πιο τελευταίος νόμος φυσικά έχει ζητήματα< μπορεί να κάνει αίτηση >για να πάρει την ιθαγένεια< αυτή αυτές ήταν οι προϋποθέσεις. Ε: εσείς πως το βλέπετε αυτό το νόμο;

Βιβλιογραφία

Brinkman, S. & Kvale, S. (2015). Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing. London: Sage.

Josselson, R. (2013). Interviewing for qualitative inquiry: A relational approach. New York: The Guilford Press.

Mishler, E.G. (1996). Συνέντευξη έρευνας: Νοηματικό πλαίσιο και αφήγημα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.